

Visokošolski mladini!

Kot nastopno predavanje

dne 15. aprila

govoril

dr. K. Ozvald,

vseučiliščni profesor.

1920.

Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani.

Tisk Delniške tiskarne, d. d.

DA
10,00

AVD

Visokošolski mladini!

Kot nastopno predavanje

dne 15. aprila

govoril

dr. K. Ozvald,

vseučiliščni profesor.

1920.

Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani.

Tisk Delniške tiskarne, d. d.

58649.

5264437

17.12.2014

TO BE OR NOT TO BE —
THAT IS THE QUESTION:

Hamlet.

Res ad triarios venit!

Da mi je za zarjo blestečo pogledati
in kaj ljubega, dobrega ti povedati
v teh težkih dneh,
o domovina . . .

(Župančič.)

Po veliki prerokbi naj bi Jugoslavija postala — „prstan Evropin“.

Toda i za obistinitev prerokb velja neizprosni kavzalni zakon. Tudi taka preroški izrečena beseda postane prej ali slej beseda le tedaj, ako so izpolnjeni vsi stvarni pogoji, ki so tukaj neizogibni antecedens. Pogoji za procvit mlade države pa se pač ne izpolnjujejo s takim življenjem, kakor da si je človek res zdravo pamet narobe oblekel.

A ta način življenja se je razlezel že vse do korenin narodovega bitja in žitja — z betežno filozofijo, da je življenje = čutno uživanje, ki mu nima nikdo staviti mejnikov. Zato pa je izid svetovne vojne — bellum omnium contra omnes.

In tako je prišel, je moral priti usodepolni trenutek, ki so ga razni „čudaki“ s strahom pričakovali in ki ga je starodavna strategija resno zavijala v besede: *res ad triarios venit!* To se pravi, treba bo poizkusiti še z zadnjo, najboljšo četo, sicer je bitka — izgubljena.

In ta četa? Ta zadnji up? To bi imela tudi pri nas biti primerno vzgojena *inteligenca*, ta kulturna garda v vsakem

narodu, ki mu je kaj mari velikega gesla: „Kvišku!“ Primerno, to je tako vzgojena, da bi bila kos silnim nalogam, ki druga za drugo v bohotni obilici klijejo na poljanah socialnega reda, narodnega gospodarstva, svetovne politike... In ako te naloge ne najdejo svojih Kolumbov, tedaj tudi *ne bo — ne prelepega prstana in ne ponosne neveste*. Ta stvarni stan prikrivati samemu sebi in drugim, bi bilo najbrezvestnejše slepilo tistih, ki so poklicani, da „gledajo“ in „vidijo“.

A odkod vzeti? No, tukaj nismo navezani na uvoz, če je kaj dobre volje — na *obeh* straneh, ki prihajata v poštev! Tako inteligenco, tako gardo po telesu in po duhu nam naj *prav kmalu* vzgoji *naše vseučilišče*. Prav kmalu! Kajti — „čas beži“!

Vivat, crescat, floreat universitas — tistih, ki bodo učili in se učili!

Ne quid falsi audeat, ne quid veri
non audeat dicere sapientia!

1. Akademska svoboda.

Mladi prijatelji! Ako bi me kdo izmed vas pozval, naj uganem tisto nekaj, ki njemu in menda lahko rečem slehernemu izmed vas giblje dušo, ne samo odkar ste prestopili tale prag do novega življenja, ampak že ves čas izza zadnjih pet, šest ali pa tudi več let — tedaj bi odločno odvrnil: „Stavim, kar hočete, da uganem!“

In kaj neki bi utegnulo biti gibalo, ki vsem tem mladim jazom narekuje njihovo dejanje in nehanje? Misel, čustvo, vrednota...? Kako se tebi pravi, roža ti skrivnosti polna? I, no — *svoboda* je. Tako se imenuje vodilni doživljaj v vaši duši, ki tvori os, krog ktere se suče vaše mlado življenje.

To, kar nazivamo svobodo, pa ima lahko cel tucat in še več tu ali tam istinito danih oblik — kot: politična, verska, družabna, akademska... svoboda. Jaz se omejujem tukaj na nje akademsko plat, ki ste pač vsi že v njej ne samo enkrat domnevali nekak vesoljni koren lečen za stotero istinitih ali zgolj namišljenih bolečin. Vsikdar, ko se vam je recimo zazdelo, da je današnji srednješolec pravzaprav le ubogi pegaz v jarmu, da je jermen vojaške puške pretesno ukrojen, ujetniško ležišče pretrdo itd., vsikdar je v takem položaju bilo treba le za hip pogled upreti v daljo, kjer je izza ob-

zorja jedva vidno kukal prvi žarek „akademske svobode“ — in odleglo je... Ta dinamika našega duha je umljiva, saj ima vsaka, tudi akademska svoboda svoje korenike v tem, da se v danem primeru *osvobodíš nečesa*: te ali one sile, ki te tišči k tlom in ki jo smatraš za zlo.

Ali, prijatelj mladi, v živem rastlinskem organizmu služi korenina pod zemljo onemu delu, ki se naj ob svojem času na njem pokaže cvet ter dozori obilen sad. In prav tako je tudi v pojmu svobode tista v „negativno“ smer obrnjena komponenta, ki naj odstrani ta ali oni pritisek nad menoj, le ena komponenta v silovnem sestavju svobode. A smisel druge, „pozitivno“ usmerjene sestavine v pojmu svoboda je ta, da, kdor se je osvobodil tega ali onega pritiska, s tem pridobi novih energij za — kak *drug smoter*. Priti do svobode, se ne pravi, uteči sponam, da bi potem kar na slepo drvel dalje, kamorkoli in pa kakorkoli. Osvoboditi se — to se pravi: priti v stan, da svoje moči, ktere si dosedaj rabil za vresničevanje takih ciljev, ki so ti jih postavili drugi, odslej rabiš za doseganje takih, ki si jih izbral sam in ki jih imaš za višje, nego so bili oni ti od drugih dani. Svoboda ni zgolj zanikanje vnanje kavzalnosti, ni isto, kar „razbrzdanost“, temveč je obenem zatrjevanje notranje smotrnosti: njen votek je — „*samoodločba za velike cilje*“ (W. Stern).

Najvernejši drug akademske — in sleherne — svobode je torej *čut dolžnosti*, ki vas, mladi prijatelji, brezpogojno veže, da si tekom svojih akademskih let poleg strokovnega študija še prav posebe izurite duha za točne odgovore na vprašanja, ki jih življenje tako obilo zahteva od pravega „voditelja“, kar bodi vsak resnični inteligent: kaj je prav in kaj ni, kaj je dobro, a kaj boljše? A takim spoznatkom

da skušate potem utreti pot v življenje. Le tako pojmovana akademska svoboda vodi do tiste moči, ki bo vam je treba nekoč, da popeljete do velikih ciljev naš narod, ki vas je poslal semkaj.

Zares, naš najnujnejši politični problem je vzgoja za — „jarem svobode“!

2. Spoznavanje sveta in življenja.

Nedavno sem čital zanimivo „pismo inteligenci“. Vodilna misel v tem pismu pravi, da je najvažnejša in najtežja izmed vseh kriz, ki nas danes davijo, ta, da naša inteligenca ni dorastla velikemu času, kateri je zahvatil naš narod in sploh vse človeštvo. In da, ako namerava ta inteligenca uspešno reševati dolgo vrsto političnih, upravnih, pridobivalnih, prometnih . . . kriz, ki so vse po svojem izvoru v večji ali manjši meri porodne bolečine ob nastajanju mlade države SHS, mora najprej rešiti — *svojo krizo*.

A ta kriza, ki je vanjo zabredel pretežni del naše inteligence, je povsem naravna kazen za greh zoper naravo. Ta kriza je namreč dedščina „zadnje“ kulture, ki jo je ta inteligenca pila v debelih požirkih in ki je svoj višek dosegla v 80ih letih prejšnjega stoletja kot „kulturni realizem“. Tragična krivda te kulture je bila v tem, da je sedela na trhli veji, s katere je naposled morala strmoglaviti v brezdno pesimizma, blaziranosti in dekadence. Tak je bil fin de siècle. Bila je to doba, ki je, menda celo s ponosom, proglasila svoj desintéressement glede sveta in življenja. In jabelko današnje dobe ni padlo daleč od drevesa, na katerem je zorelo.

Dvoje činiteljev je pod firmo „kulturnega realizma“ oamilo evropskega inteligenta ter ga po nepotrebnem ukanilo za najlepše plati sveta in pa za najplemenitejše sokove življenja: mehansko naziranje o svetu in pa umetni način denarnega gospodarstva.

Tukaj bi se hotel z nekoliko besedami dotakniti drugega, bolj usodepolnega činitelja. Denarno gospodarstvo teži po svojem bistvu za tem, raznovrstne vrednote — oskruniti (de-kvalificirati), to se pravi: iz lepih, koristnih, udobnih, zdravih, dobrih, učenih . . . reči in živih bitij napraviti zgolj — blago. Demonska moč denarja, ki se mi dozdeva filozofski prikazana v Urbanovi pretresljivi sliki „Zlato“, se žal ni ustavila niti — pred človeško dušo. Dokaz: „leta strahote“, ko je postalo — vse na prodaj!

Tistim, ki jim je mari vprašanja, kako bi se dalo od sovraštva in pa nasilja ponižanega in razžaljenega človeka, posebe še do skrajnosti podivjano nedoraslo mladino zopet spraviti v tir, ki pelje kvišku, priporoča Foerster — umetnost duševnega vodstva. A duhovni votek taki umetnosti so *vrednote*.

Človek, zlasti še na vodilnih mestih, potrebuje objektivno veljavnega in enotnega *ocenjevanja* stvari, ki si v svojem dejanju in nehanju dajemo tisočero opravka ž njimi. Ta ali ona stvar zbudi namreč šele takrat našo pozornost, ako jo rekel bi, obdaje parfum te ali one vrednote. In šele vrednota, ki si jo ugledal v hotenem predmetu, pokliče one sile hotenja na plan, brez katerih se ne da vresničiti noben načrt.

A danes? Ocenjevanje sveta in življenja, kakor ga gledamo danes, to je pravi „Sklavenaufstand in der Moral“, ki je iz tečajev vrgel človeško pamet. Objektivno veljavna raz-

vrstitev vseh mogočih vrednot! Kdor se s petjem ukvarja, to se pravi, kdor danes stavi dobrine duha nad grobo kruhoborstvo in pa najnižkotnejšo čutnost — Kranjec moj mu osle kaže! In koliko neki jih je danes, ki bi zares uvidevali, da se na ta način sredstvo stavi nad smoter in da živ človek vedno bolj postaja suženj neživih reči!

In pa enotno bi naj bilo ocenjevanje danih nam stvari. A moderna duša je v tem oziru pravcati pretikalnik. „Človek ima toliko stališč, kolikor obleke: v pisarniški suknji je vdi-njan drugemu svetovnemu naziranju, nego v fraku; v nedelj-ski obleki se drži drugačnih vrednot, nego pa v vsednji“ (W. Stern). Kakor bi naše bistvo ne bilo prav v tem, da je sleherni jaz enotna celota!

Si ustvariti utemeljeno sliko o svetu in pa plodovito na-ziranje o življenju, ne da bi se pri tem omalovaževal tvoj „osebni koeficijent“, to se mi zdi ena izmed največjih nalog, danih resnemu akademiku, ki bo imel danes ali jutri voditi velike zajednice: narod, državo, cerkev ...

Sprejmite, vi naši bodoči trijariji, tudi ta zahtevek živ-ljenja v svoj program! A za vodilo pri graditvi življenskega naziranja vam bodi duhovna zapuščina tistih velikih genijev človeštva, ki so resno iskali ter tudi našli svojega Boga in samega sebe.

3. Celota in ne drobci!

Enota v celoti! To je votek bitju in žitju slehernega orga-nizma, malega in velikega. Nauk, da bi bi bilo dovolj, ako je in ostane SHS = S + H + S, je nevaren življenju in bi

prav gotovo postal usodepoln, ako najde rodovitnih tal v vrstah inteligence. Tudi za življenje naroda in države veljajo Verhaerenove besede: la vie est a monter et non pas a descendre. Više in više, a ne navzdol! To pot navzgor pa zmore samo enotna celota, a nikoli ne zgolj vsota sestavin.

Tukaj se raztezajo še jedva pregledne ledine in ne vedel bi za boljšega sejalca, nego ste vi, naša jeunesse dorée. To mnenje mi potrjuje tudi tujina. Narod se naj uči od naroda, tudi od tistega, ki mu je v svetovni vojni z orožjem stal nasproti, in sicer, ako je mogoče, i tega, kako bi se dal *vzgojiti* — *enoten narod, enotna država*. Zato pa pravim, da bi se dal Nemcem pred vojno l. 1914 zapisani recept do-slovno, mutatis mutandis, porabiti i za naše boli:

„Javni uk in pa vzgoja v državnih šolah naj po svoje pomagata, da iz potomcev Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki so prej živeli kot samostojne individualnosti, postanejo možje in žene, ki se bodo pred vsem čutili jugoslovanske državljanke ter se tudi tako vdejstvovali. Ne da bi opuščali posebnosti ožjega plemena, kar niti ni tako lahko, ali pa jih zatajevali, kar bi se ne smelo zgoditi, ker je svojevrstnost nekaj dragocenega, naj jim marveč v gospodarskem, pravnem, političnem in socijalnem oziru bo v prvi vrsti občni blagor v mislih, naj služijo celoti, ki so nje del, kajti le ob zdravem razvoju celote je kaj upanja za posameznika, da se bo tudi on krepko razvijal. Iz potomcev katoličanov in pravoslavnih naj postanejo državljani ene zajednice, drug drugemu toliko poznani, da izginejo spake, ki sta jih vedno znova in s tolikim uspehom slikala neumnost in gonja, in pa *človeški* v toliko preobraženi, da jih humaniteta in verstvo, ki je v globini svojega jedra nadkonfesijonalno, zopet spojita — — Iz zaroda ple-

mičev in meščanov, delodajalcev in proletarcev, ki so se do skrajnosti upirali eden drugemu v boju za politično samovladje in pa gospodarsko premoč, naj se razvijejo državljani z istim pravom in istim kovom, sodržavljani, ki vedo, da so si *do neke meje med seboj neizogibno potrebni* ter služijo skupni domovini. Šele tedaj, ko bo premagan boj med stanov, verami, plemeni in strankami ali pa ko vsaj preide v strpljivo razpravljanje o relativni pravici in relativni krivici te ali one posamezne skupine, postane Jugoslavija enotna država. Do tega smotra naj šola pomaga — kolikor le more. Ako pa ostanemo v sedanjem stanju, ki je boj ne za priznanje, temveč za zatiranje drugega, tedaj pojde zopet v izgubo, kar je skupna stiska začasno prinesla plemenom in veram, in na naših vratih potrka nevarnost razsula.“ (A. Fischer.) — To je ogledalo, ki ga je znameniti filozof in pedagog pred vojno, l. 1914, pišoč o misli enote v šolski organizaciji, pomolil Nemcem in ki ga danes moli nam pred oči.

Vsaka vrsta naše šole lahko proizvaja obilo duhovnega krita za enotnost troimenskega naroda in naše države, največ pa nje najvišja oblika, *universitas*, ki v njenem ustroju gledam predpodobo enotne, vedno večjega življenja sposobne SHS. Universitas je *zajednica* — vseh tistih, učiteljev in učencev, ki v njenem zatišju, vzlic vsem medsebojnim razlikam, z združenimi močmi in smotrno gredo za istim ciljem: iskanjem resnice in pa ostvarjanjem iz najdene resnice rastočih ciljev. In eden izmed takih ciljev je močna država, ki pa pot do nje odpira samo umevanje velikega velevnika: „Budme celek, a ne drobtove!“

Sklepam: Človek je človek in kdor bi mu zameril silni gon za kruhom, tega ni mogoče smatrati resnim. Toda kruh ne

bodi človeku cilj, ampak le sredstvo do cilja, to se pravi, do — višjih ciljev. Zato vas, ki ste naš up, v tem slovesnem trenutku rotim, da na svojem akademskem praporju vselej visoko dvigate trozvezdje, ki slove: akademska svoboda — resno, pošteno spoznavanje sveta in življenja — trdno enotna SHS!

Zapovedi o cilju in poti.

Cilj:

„Uredi svoje misli in življenje! Bodi skladen sam s seboj, živi vsega človeka!“ (Izidor Cankar.)

Pot:

1. Posveti se tistemu študiju, ki imaš zanj največ zmožnosti in pa največ veselja!
 2. Ne ravnaj tako, kakor bi imel Carlyle prav (s trditvijo, da so vseučilišča srednjeveški zavodi, ki zanje še ni iznajdeno tiskarstvo), to je, ne drži se krčevito le predavanj, ampak
 3. Izpopolnuj svojo izobrazbo tudi iz dobrih knjig!
 4. Zlasti pa se aktivno udeležuj praktičnih (seminarnih) vaj, tudi početnih (v proseminarju)!
 5. Ne izogibaj se svojih akademskih učiteljev, marveč išči ž njimi duševnega stika!
 6. Predavanja si nikoli ne skušaj osvojiti z ušesi in s svinčnikom, temveč v duhu in resnici!
 7. Ne uči se na pamet, ampak išči miselnih zvez!
 8. Ne odlagaj s študijem, temveč sprti predelaj doma vsako predavanje!
 9. Ne vpisuj se v več predavanj, nego jih s pridom zmagaš!
 10. Ne študiraj za izpit, temveč za življenje!
-

Kje je kaj:

Res ad triarios venit	5
Akademska svoboda	7
Spoznavanje sveta in življenja	9
Celota in ne drobcil	13
Zapovedi o cilju in poti	15
